

Blanda okkum ikki í danskan politikk

Um góða viku verður fólkatingsval, og fyri okkum er hetta val týðningarmikið.

Vit hava nógv arbeiði at gera har, og fáa vit røttu fólkini, kunnu vit gera nógv har. Vit skulu ikki blanda okkum í danskan innanríkispolitikk, men røkja áhugamálið fóroyinga.

Hetta fólkatingsvalið er serstakt fyri okkum fóroyingar. Ein orsök er, at hetta helst er seinasta fólkatingsvalið við verandi ríkisráttarlugu stöðuni. Hin orsök er, at tey serstøku víðurskiptini, sum eru millum Føroyar og Danmark júst í hesum døgum.

Kanna vit søguna hjá Fólkatinginum, er tað ikki óvanligt, at fólkatingsið ikki situr alt valskeið út, men seinna árin tykt broyting vera komin í hesa gongd. Taka vit seinasta 10 árin, so var fólkatingsval í september 1987, í mai 1988 og í desember 1990, meðan tað so gingi næstan 4 ár til valið í september 1994, og nú eru aftur næstan 4 ár til valið mikudagin í næstu viku.

Henda gongdin við politiskum stabiliteti hevur eyðkent Danmark seinasta 5-6 árin, og eingin tekni er um, at hetta fer at broytast í nærmastu framtíð. Tað vil so merkja, at soleiðis sum alt sær út í dag, so verður næsta fólkatingsval ikki fyrr enn í ár 2002.

Nógv verður her hjá okkum tosað um at broyta ríkisráttarlugu stöðuna, og hóast politisku flokkarnir við ymsum grundgevingum tykja at smoykja sær undan, tá til stykkis kemur, so er so nógv órógv í víðurskiptinum millum Føroyar og Danmark, at broytingar koma, um tað so verða danir ella fóroyingar, sum taka fyrsta stig. Her kunnu fólkatingsumboðini fáa týðning.

Víðurskiptini millum Føroyar og Danmark eru alt annað enn góð. Kanningin av partabrevabýtingum og tað, sum í hesum sambandi er komið fram um leiklutin hjá dansku stjórnini, vísa, at her er nógv at gera. Fyrst at tryggja, at vit fáa tað, vit hava rætt til, síðani eisini fyrri at fáa bót um víðurskiptini.

Samband millum politisku myndugleikarnar í Føroyum og í Danmark eiga at fara fram millum landsstýrið og dansku stjórnina, men fólkatingsumboð fóroyinga hava, um tey duga, ein týðningarmiklan leiklut at virka sum lobbyistar fyri lótingsins og landsstýrisins áhugamálum. Hetta kunnu tey gera við at nýta fólkatingsins røðarapall, við at tosa við danskar politikarar uttan fyrri fundirnar, og við at tosa við fjølmiðlar og við at kunna vanliga danan og greiða frá stöðu okkara.

Fólkatingsumboðið skulu virka fyrri, at áhugamál fóroyinga fáa lættari við at verða frám. Vit fóroyingar kunnu ikki vera hesi umboð okkara fyrri uttan á.

Mín áheitan er tí á allar fóroyingar: Farið á val 11. mars og veljið umboð á fólkating, sum í hesi truplu tíð kunnu virka fyrri áhugamálum fóroyinga.

Marita Petersen

Taka vit loysing frá Danmark – og hvat so?

Ríkisfelagsskapurin á einum vegamáti

Ríkisfelagsskapurin við Danmörkina er nú fleiri hundrad ára gamal, og ein kann so spyrja, um vit framhaldandi hava nóg mikið til felags við danir og grønlandingar, at vit skulu halda áfram, ella um vit enn hava nóg stórar fyrimunir av ríkisfelagsskapinum við Danmark, so tað talar fyri framhaldi, og/ella um tað er ein fyritreyt fyri vælfærd okkara, at vit varðveita ríkisfelagsskapin?

Ella eiga vit, sum nøkur halda, at taka loysing frá Danmark nú, og harvið sleppa okkum undan vansom og fyrimunum við nevnda feagsskapin?

Undirritaði er av teirri áskoðan, at vit hava nógv sambond við danir, og vit hava greiddan fyrimun á nógvum økjum innan felagsskapin, at vit hava fáar vansar av hesum felagsskapi, og tað er ein avgjörd treyt í løtuni og so langt fram vit bara við nøkunlunda vissu kunnu meta fyrri okkara vælfærd við 45–50.000 fólkum í Føroyum, at vit vera í ríkisfelagsskapinum.

Vit eiga at gera okkum púra greitt, at loysing kostar bæði í krónum og í lívsvirði. Eru vit fóroyingar til reiðar at gjalda hendaðan prís? Tí hava vit fyrst tikið loysingina, so er vala nøkur leið aftur. Tað eiga vit at gera okkum púra greitt.

Í langa tíð hava vit hoyrt spurningin: »loysing og hvat so?« Sjálvt tey, sum hava tikið stöðu fyri loysing, seta hendaðan spurningin: Ein ungur bóndi/stjóri úr Kirkjubøi við røttum tjóðveldisefirnarni setti henda sera relevantan spurningin í Fimmaranum 11/2-98. Higarit hevur eingin dittað sær at svara nóktandi upp á hendaðan spurningin, men flest øll eru samd um, og tað framgækk eisini av nevnda Fimmaru, tað kemur at kosta okkum nógv – kanska stóran part av vælfærdini. Og tað vita vit, at so er.

Ein sum ikki sjálvur hevur upplivað rættuliga 1946, kann illa meta um ta tíðina, men fortalt er, at loysingarhugurin tá varð borin mest av kenslum – tjóðskaparkenslum, sagt í positivari merking. Vit høvdu klárað okkum í krigsárunum, tá Danmark varð hersett av Hitler-Týsklandi. Hetta var ein serstøk tíð við hugum fiskaprísum í Onglandi – orsakað av krignum. Tað skilst tí, at nógvir fóroyingar, sum vóru tjóðskaparsinnaðir og settu hesi virði fram um øll onnur, teir egnuðu at yvirtala fólk kensluglaga at avnokta ríkisfelagsskapin og atkvøða fyri loysing. Hetta varð gjørt, uttan at tað fyrst varð hugsað um vælfærd fólksins, lívsvalitet hins einstaka.

Tjóðskaparkenslur eru av tí góða, og øll hava hesar kenslur, øll eru vit góð við land og fólk okkara. Og øll vilja vit helst klára okkum sjálf fyrri

tað vit fáa fyrri arbeiði okkara. Tjóðskaparkenslur hava allir fóroyingar óansað, hvønn politiskan flokk vit hoyra til, frá sambandi til tjóðveldi. Og tað er so, at ein kann hava tað rættuliga gott eina løtu við góðum kenslum, eisini tjóðskaparkenslum. Men tann realistiski veruleikin er tann, at tú ikki kann keypa bryð ella gjalda rokningar við hesum kenslum.

Mær kemur fyrri, at vit í dag hava nakrar kenslur, sum líkast 1946, nú vit av góðum grundum er ill inn á danir um bankagøluna.

Men í mun til 1946, tá vit høvdu amtsstøðuna, hava vit síðan 1948 havt heimastýri í fímti ár, og vit skylda – landskassin og kommunur – uttanlands umleið 6-7 milliardir? Gevur henda stóðan tilskundan at loysa? Nei, eg spyrji bara!

Teir mentaðu menn, sum í 1948 fingi okkum heimastýrslógina, teir høvdu eisini tjóðskaparkenslur, men teir settu ikki hesar kenslur fram um vælfærdina hjá okkum fóroyingum. Teir prioritaðu fyst og fremst lívsvirðið hjá fólkinum, sum livdi í føroyska samfelagnum, fram um tjóðveldið, men teir vildu eisini menna føroysku mentanina og vegin til stórra sjálvræði og stórra sjálvsábyrgd. Vit hava í fímti ár ment okkum sum fólk, tað koma vit ikki uttan um.

Eins og í 1946 eru fóroyingar nú, sum vilja loysing fyrri ein hvønn prís. Tey seta her tað mál fram um øll onnur. Men tað eru eisini fólk í Føroyum í 1998, sum hugsa seg væl um, og sum eins og í 1946 hugsa um vælfærdina og lívsvalitetin hjá fólki; eg haldi hesi fólk eru í stórum meiriluta í Føroyum í dag, hóast roknið um bankagøluna hevur eitt okkum upp.

Kreppan herfyri lærdi okkum, at tað er ikki sjálvsagt, at Føroyar kunnu bryðføða okkum útvið fímti túsund fóroyingar á einum vælfærdarstöði, sum vit hava kent tað seinasta 25 árin og til í dag, burtursæð frá seinastu kreppuni.

Tí eru vit nógv, sum eru sera varin. Tað er lætt at rópa »loysing«, men realitetir – søgan – tey sum upplivdu tann beiska veruleikan. Vit eru sera varin, tey av okkum, sum minnst ella hava fingið fortalt frá okkara forfedrum um, hvussu tað var at liva fyrst í hesi øldini í Føroyum, ella mitt í hesi øldini, og tað er ikki so langt síðan. Vit eru eftirkomarar av teimum, sum ikki kendu seg fræls og frí fyrr enn fátækradóm varð mánad í jørdina, og vælfærdin bleiv onn hjá øllum fóroyingum. Vit ræðast fyrri, at prisurin fyri loysingina nú aftur kann bliva fátækradóm. Og tað merkir vónaligt lívsvirði, flýggjan av landinum í hópatali og ófrælsi fyri einstakling-

in. Hvat er so vunnið? Fult tjóðarfrælsi fyri Føroyar, men ófrælsi fyri einstaka fóroyingina!

Eg má viðganga, at stóðan í Føroyum í dag er munandi betri á flestu økjum enn í 1946, men uttanlandsskuldin er stór hjá almennu kossunum, og hvussu fáa vit javnvág á figgarlógina, tá ein triðingur av inntøknum falla burtur?

Hesin pástandurin um, at blokkstuðulin úr Danmørk forðar okkum fóroyingum at uppbyggja eitt sunt vinnulív, sum vælviðandi og yvirskotsgevandi, ið kann bryðføða okkum øll 47.000 sálir her á einum vælfærdarstöði, tað er slutt. Okkara politikarar avgera sjálvir, hvat blokkurin verður nýttur til í Føroyum. Má einki fara sum stuðul til vinnulív, so er at lata vera við tí, so einfalt er tað. Og vilja vit hava blokkin minkaðan, so er at tala við danir um tað.

Ein politiskur flokkur sigur, at vit skulu kapitalisera blokkin og harvið gjalda uttanlandsskuldina – yvir 20 ár. Tað er bara tað, at vit eiga ongan blokk at kapitalisera. Loysa vit, fellur blokkurin burtur.

Ein annar politiskur flokkur sigur beinleiðis, at danir skulu gjalda okkum fyrri loysingina samb. ST-avtalu um tilundirskomar koloniar, sum taka loysing. Tað er bara tað, at Føroyar eru ikki ein tilundirskomin koloni.

Skulu vit sambært bæði tey nevndu uppskotini taka loysing og síðan á knøum niður til Danmarkar at biðja um studning? Nei, tá haldi eg tað verður rættuliga mannminkandi.

Nei, loysa vit frá Danmark, so hava vit eingi krøv mótegis Danmark. Vit missa blokkin, vit missa øll rættindi í Danmark sum ríkisfelagsskapurin gevur okkum fóroyingum, og vit skulu gjalda uttanlandsskuldina aftur, tó við undantaki av milliardini fyri bankagøluna, sum Danmark eigur at endurgjalda okkum nú.

Hava vit útviklingin í Íslandi í huga, so fór menningin fram yvir 100 ár ella meira, og teir tóku teirra sjálvsstyrki í fleiri pørtum. Og Ísland var og er nógv stóri og ríkari land enn Føroyar. Tað var ógvuliga smáligt í Íslandi tey nógvu fyrstu árin við metinflation, men nú gongur tað betur har. Ísland er longu við í EBS-avtalu á veg í Europeiska Samveldið?

Eitt, sum kann broyta stöðu okkara munandi rætta vegin, er, um tað verður funnin olja við Føroyar í stórum mongdum, sum tað loysir seg at útvinna. Hetta vita vit ikki í dag, men kanska um 10-20 ár. Tey sum hava skil á okkum meta ongur oljupengar at koma til Føroya fyrr enn í fyrsta lagi

um 10 ár. Fáa vit ta stóran inntøk, sum vit duga at handfara, so er møguleiki at minka ella avtaka blokkin úr Danmark. Um vit so skulu loysa og bliva sjálvsstøðig tjóð tá, um oljan er, tað kemur ann upp á nøgdina av olju, stöðdina av inntøkum per ár og í hvussu langa tíð framfeittir henda inntøkukelda kann vara, og hvussu vit tá duga at umsita hetta ríkidømi (samb. Noreg).

Vit eiga tí heldur at binda um heilan fingur. Vit eiga ikki at fara at telva við vælfærdini hjá fólki okkara. Latum okkum samráðast um eina nýggja lóg sum marmur um víðurskiptini millum Føroyar og Danmark, eina lóg, sum ber á stórra sjálvsstyrki og meiri menning í føroyska samfelagnum, men innan ríkisfelagsskapin. Vit eiga ikki at loysa frá Danmark.

Hetta er eisini tað, sum fjølmiðlarnir fortelja okkum, at stórum meiriluta av fóroyingum ynskir. Og eg trúgv ikki, at fólkingsvalið er til reiðar at gjalda prísir fyri loysing nú, tí tann prisurin kann skjótt gerast ov høgur. Tað kann kosta okkum vælfærdina og javnanina í samfelagi okkara. Koma vit aftur í búskaparkreppu, hvar fólk í túsundtali nýðast av landinum, og onnur nógv túsund gerast arbeiðsleys, so verða vit minni fræls eftir loysingina. Enn vit eru í dag undir heimastýrinum, og tá er einki vunnið, tvørturumót.

Tá Danmark hevur gildið okkum endurgjaldið fyri bankagøluna, og vit hava gjørt nýggja avtalu um afturgjalding av uttanlandsskuldina, so er vegin greiður hjá einum nývaldum lótingi og landsstýri at fara til samráðingar við eitt nývalt fólkating og danska stjórn um nýggjar karmar og nýggjar reglur í eini nýggjari lóg. Kallið hana so sjálvsstyrislog ella okkurt annað, tí navnindi spillir ongan, og innihaldið verður tað avgerandi.

Hvat innihaldið skal verða, tað eiga allir politiskir flokkar í Føroyum so vilt gjørgjigt at bliva samdir um – ella ein stóran meiriluta á tingi, men tað kann ein altíð hugleika um eina aðru ferð.

Í eini tíð, hvar tjóðir í okkara veraldarparti leita saman í felagsskapir, er tað meira enn ivingarsamt, um vit einsamallir skulu loysa frá øllum.

Birgir Mohr